

№ 45 (254)
Снежань

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Абрад:** за што «смалілі “прыданку”»? – стар. 3
- **Папличніца:** Звеніслава, сястра Ефрасіні – стар. 4
- **Выданне БФК:** нядаўняе «Але...» – стар. 6

Наша віншаванне

Радзіму Гаўрылавічу ГАРЭЦ-КАМУ – акадэміку, грамадскаму дзеячу, сябру грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры»

Даражэнькі Вы наш Радзім Гаўрылавіч! БФК і «Краязнаўчая газета» сардэчна віншуюць Вас, выдатнага вучонага, даўняга і надзейнага сябра БФК, з юбілейным 80-м годам з дня нараджэння.

Род Гарэцкіх – гонар усёй Беларусі. Для нас, дзеячаў культуры, Вы – слава і сімвал адданасці роднай зямлі, яе і сусветнай навуцы, культуры. Шчыры дзякуй Вам за 20-гадовае супрацоўніцтва ў складзе Рады БФК, падтрымку яе намаганняў у справе вяртання ў нацыянальную свядомасць гістарычных каранёў, адметных пастаяў краіны, да якіх мы са шчырасцю адносім слынны род Гарэцкіх.

Здароўя Вам, сямейнага шчасця, поспехаў ва ўсіх Вашых, як і заўсёды, высакародных задумках!

Выканкам Беларускага фонду культуры, рэдкалегія «Краязнаўчай газеты»

На тым тыдні...

● **21 лістапада** ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў рамках IV Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў прайшла **прэзентацыя першых пяці тамоў Збору твораў Якуба Коласа ў дваццаці тамах** «Свайму часу і вечнасці». Гэта трэцяе пасмяротнае найбольш поўна навукова каментаванае выданне літаратурнай спадчыны класіка літаратуры. 1–4 тамы змяшчаюць вершы і вершаваныя апавяданні, 5-ты том распачынае кампазіцыйны блок, які ўключае пражытыя творы малой формы. Першыя пяць тамоў даюць выразнае ўяўленне аб узроўні новага Збору твораў як выдання сацыяльна значнай літаратуры.

● **3 26 па 30 лістапада** ў Віцебску прайшоў **Міжнародны фестываль сучаснай харэаграфіі**. Па выніках адборачнага туру да ўдзелу ў ім запрошаныя 20 харэаграфічных калектываў з Беларусі, Украіны, Расіі, Літвы, Малдовы, Польшчы, Славеніі, Венгрыі, Казахстана і Кітая. На конкурсныя намінацыі «Аднаактовы балет» і «Харэаграфічная мініяцюра» ўдзельнікі прадставілі 9 аднаактовых балетаў і 19 харэаграфічных мініячюр разнастайнай тэматыкі. У канцэртнай праграме фесту прадстаўлены найлепшыя балетныя пастаноўкі беларускіх і расійскіх харэаграфічных тэатраў, праект цэнтра сучаснага мастацтва «Loso Motion» з Швецыі. Падзея для знаўцаў мастацтва сучаснай харэаграфіі стаў выступ экс-прым'ера Штутгарцкага балета Эрыка Гацье і яго трупы «Gauthier dance» (ФРГ). У рамках фестывалю прайшлі і іншыя цікавыя мерапрыемствы: тэарэтычныя і практычныя майстар-класы з вядомымі дзеячамі харэаграфічнага мастацтва з Масквы, Кіева, Нью-Йорка, Екацярынбурга, відэопаказы, фотавыстаўка маскоўскага мастака Уладзіміра Лупоўскага «Людзі як птушкі» (сёлетні ўладальнік залатога медаля на міжнародным конкурсе ў Сафіі).

● **28 лістапада** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбылася прэзентацыя персанальнай мастацкай **выстаўкі Дзмітрыя Сарокі «Краю мой любы»**. Мастак з'яўляецца майстрам пейзажу: большасць яго твораў выканана з натуры. Пры гэтым, абагульняючы краевід, заўсёды мае свой рэальны пазнавальны прататып.

Групавы фотаздымак Радзімілаў у Нясвіжскім палацы (з кнігі «Я.О. Наркевіч-Ёдка ў творах мастакоў і фотамайстроў»)

Падрабязней пра выданне -- на стар. 6

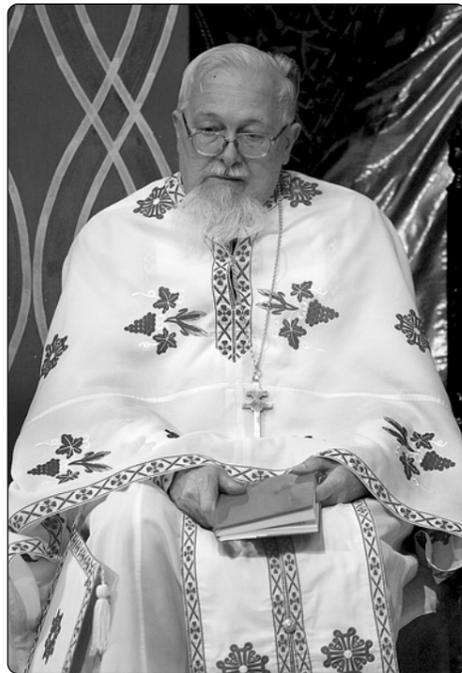
Айцец Аляксандр Надсан у Мінску

23–24 лістапада ў касцёле Святых Сымона і Алены шырокая грамадскасць, беларусы-каталікі адзначылі 50-годдзе пастарскай дзейнасці аднаго са старэйшых беларускіх святароў замежжа, аўтарытэтнага грамадскага дзеяча беларусаў свету – айца Аляксандра Надсана. Спачатку ўрачыстая літургія ў касцёле Св. Сымона і Алены 23 лістапада, а потым грамадскае віншаванне святара нашымі навукоўцамі і культурнымі дзеячамі 24 лістапада стала сапраўднай падзеяй у культурным і рэлігійным жыцці Мінска.

З 1971 года айцец Надсан – нязменны кіраўнік Беларускай бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лондане – буйнейшага культурнага цэнтра беларусаў замежжа, з 1981 года ён становіцца рэктарам Беларускай каталіцкай Місіі ў Англіі, а затым – апостальскім візітарам для беларусаў-каталікоў замежжа.

Аляксандр Надсан нарадзіўся 8 жніўня 1926 года ў Гарадзеі Нясвіжскага раёна, скончыў Нясвіжскую настаўніцкую гімназію. У 1944 годзе выехаў з Беларусі ў Францыю, дзе партызаніў, потым ваяваў у польскай арміі Андэрска. Пасля вайны стаў жыве ў Англіі, дзе скончыў Лонданскі ўніверсітэт, пасля чаго прысвяціў жыццё згуртаванню беларусаў Вялікабрытаніі як вакол Скарынінскай бібліятэкі і музея, так і сваім святарскім служэннем з лістапада 1958 года.

Энцыклапедычныя веды ў многіх галінах навукі надалі айцу Надсану найвялікшы аўтарытэт у беларусаў свету. Шматлікімі яго публікацыямі (а іх болей двухсот) на розных мовах свету карыстаюцца многія

навукоўцы, праца пра Кірылу Тураўскага застаецца лепшым творам пра нашага святога і зараз.

Айцец Аляксандр Надсан першым адгукнуўся і на Чарнобыльскую катастрофу. Адрозна пасля яе ён пачаў сваю гуманітарную дзейнасць па дастаўцы ў радыяцыйную зону лекаў, арганізаваў Камітэт дапамогі ахвярам

Чарнобыля, вельмі многіх пераканаў у неабходнасці дапамогі Беларусі ад наступстваў Чарнобыльскай аварыі, што дапамагло стварыць гуманітарныя місіі па ўсім свеце.

Шматгранная дзейнасць айца Надсана шырока вядома ў Беларусі, таму і не ўмясціла зала касцёла Св. Сымона і Алены ўсіх ахвочых павіншаваць яго. Урачыстую літургію ў гонар гэтай падзеі правёў з дапамогаю многіх святароў біскуп Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, генеральны вікарый Антоній Дзям'янка, уважліва слухалі прысутныя ўзвышаныя словы аб яго роднай Беларусі самога айца Аляксандра. Дзякуем і мы, краязнаўцы, яму за шчырую грамадскую і святарскую дзейнасць на карысць Бацькаўшчыны.

24 лістапада Аляксандр Надсан наведваў Нацыянальную бібліятэку Беларусі, дзе прайшла размова са старшынёй Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКО Уладзімірам Шчасным і старшынёй грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» Уладзімірам Гілепам. Па запрашэнні старшыні Прэзідыума Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі Міхаіла Мясніковіча айцец Надсан наведваў і акадэмію, дзе прайшла гаворка з яе кіраўніком.

Наш кар.
Фота Юліі ДАРАШКЕВІЧ
("Наша ніва")

Ідзе падпіска на «Краязнаўчую газету» на 2009 год.

Застанемся разам!

Кто вывучае гісторыю свайго Краю
Кто дае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны
Каму неабыхавая будучыня Беларусі

«60 гадоў пад небам беларускага слова»

Так называлася літвечарына, якая нядаўна адбылася ў Беларускам таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Яна была прысвечаная юбілею пісьменніка і публіцыста, перакладчыка Анатоля Бутэвіча (псеўданімы *Максім Валовка*, *А. Баярскі*, *Міша Алімпік*).

Літвечарына пачалася незвычайна: пасля зачытання ўрыўка з твора юбіляра пра Радзіму і Яго Вялікасць Слова народнай артысткай Беларусі Марыяй Захарэвіч (пазней выконваў урыўкі Бутэвічавай прозы і рэжысёр Валерый Анісенка) слова ўзяў сам А. Бутэвіч і расказаў пра ўмовы жыцця на родным хутары Нясвіжскага раёна, дзе ён нарадзіўся 15 чэрвеня 1948 года, пра сваякоў і знаёмых людзей, пра бацькоў (бацьку ў час вайны пагражала смяртэльная небяспека ад акупантаў; пашанцавала ацалець; маці, як і муж, з сялянскай сям'і, усё жыццё працавала на зямлі, умела прыгожа спяваць, пра што прысутныя на вечарыне маглі пераканацца з эпизоду з сямейнага фільма). Далей быў працяг успамінаў пра наву-

чанне ў школе, на філфаку БДУ, пра працу ў БелТА, у ЦК ЛКСМБ і ў газеце «Чырвоная змена», у ЦК КПБ, у «Мастацкай літаратуры», старшынёй Дзяржкамітэта Беларусі па друку, міністрам інфармацыі Рэспублікі Беларусь, міністрам культуры і друку Рэспублікі Беларусь, на пасольскай рабоце. А таксама ён расказаў пра свае першыя журналісцка-літаратурныя крокі ў раённай і рэспубліканскай перыядыцы, на перакладчыцкай ніве, у жанры драматургіі і прозы – асабліва ў жанры мастацка-дакументальнай гістарычнай.

А. Бутэвіч, сам вызначаючы паўзы паміж цікавымі момантамі, перапыняў свой маналог грамадзяніна і творцы выступленнямі тых, хто блізка дачыніўся да яго

лёсу. Сярод іх – Адам Мальдзіс (у свой час даваў яму рэкамендацыю ў Саюз пісьменнікаў), Генадзь Бурайкін, Навум Гальпяровіч, Леанід Дранько-Майсюк. Высокую ацэнку грамадска-дзяржаўнай дзейнасці, творчасці яго далі пасол Украіны ў Беларусі Ігар Ліхавы, намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар Лапцёнак, дэлегацыі музейцаў і аднакурснікаў, заслужаная арты-

стка Беларусі Таццяна Мархель (яна выканала незвычайныя па змесце, у тым ліку і жартоўную, народныя песні). А закончылася вечарына праслухоўваннем песні ў выкананні Ул. Мулявіна на словы Янкі Купалы, якія народны паэт прысвяціў вялікай любові да Беларусі. Удзельнікі вечарыны падпявалі стоячы.

Уладзіслаў ЛУКАШЭВІЧ
Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

XIV курс Міжнароднай летняй школы «Нясвіжская Акадэмія»

«Нясвіжская Акадэмія» – міжнародная школа спецыялістаў у галіне аховы і зберажэння помнікаў архітэктуры, гісторыі, ландшафту з Беларусі, Украіны, Польшчы пачала працу ў Мінску пад патранажам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў 25 лістапада 2008 года.

Заснаваная 15 гадоў таму ў г. Нясвіжы Міністэрствам культуры Беларусі і Міністэрствам культуры і нацыянальнай спадчыны Польшчы для падрыхтоўкі спецыялістаў краін Усходняй Еўропы, Акадэмія даказала сваю жыццядзейнасць,

запатрабаваў насць для ўстаноў і органаў кіравання культуры, якія займаюцца праблемамі аховы, зберажэння і прыстасавання помнікаў гісторыі і культуры. Цяперашні XIV курс Акадэміі прысвечаны тэме «Ахова і фармаванне ландшафту гістарычных гарадоў» і пройдзе ён у два этапы: першыя два тыдні ў Мінску – тэарэтычны, у жніўні-верасні 2009 года – практыка і абарона дыпломных работ у Польшчы.

На адкрыцці курсу з прамо-

вам да слухачоў з Беларусі і Украіны звярнуліся рэктар універсітэта культуры і мастацтваў Барыс Святлоў, пасол Рэспублікі Польшчы ў Рэспубліцы Беларусь Генрык Літвін, заснавальнік Акадэміі, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, куратары курсу з беларускага і польскага бакоў Таццяна Турко і Лідзія Клюбш. Адбылася і першая лекцыя на тэму «Роля міжнародных

праектаў у паляпшэнні аховы, зберажэння і выкарыстання помнікаў гісторыі і культуры», якую прачытаў старшыня Беларускага фонду культуры і Беларускага камітэта ІКАМОС Уладзімір Гілеп.

Наш кар.

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць комплектаў

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць комплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Творчае падарожжа па дзвюх абласцях

Творчае падарожжа па школах дзвюх абласцей здзейснілі баранавіцкая паэтка, ураджэнка Карэліцкага раёна, аўтар кніжкі «Сцежка ў дзяцінства» Раіса Раманчук, аўтар дзевяці літаратурна-краязнаўчых выданняў Міхась Маліноўскі і я – Тамара Стэцко – эканаміст Баранавіцкага баваўнянага аб'яднання.

Мы наведалі тры школы Брэскай і Гродзенскай абласцей: Карчоўскую школу нашага раёна, Цырынскую і Варачанскую, што на Карэліччыне.

Нас сустрэлі вельмі цёпла і ветліва. Асабліва ўсім спадабалася паэтычная творчасць ураджэнкі вёскі Літараўшчына Карэліцкага раёна, працаўніцы Баваўнянага аб'яднання Раісы Раманчук (Шымко).

Любоў да роднай зямлі, сваіх каранёў, дзіцячыя вершы вельмі ўразлілі слухачоў, асабліва са здзіўленнем назіралі і слухалі вучні, настаўнікі школ, як у «каралевы экспромта» Раісы Раманчук тут жа нараджаюцца новыя творы.

Міхась Маліноўскі правёў віктарыну «Адкрыўце насцеж сэрцы, людзі!», у якой вучні і настаўнікі з вялікай зацікаўленасцю прынялі ўдзел.

Гэтыя сустрэчы надоўга застануцца ў нашай памяці і сэрцах.

Па дарозе дадому мы наведалі Філарэтаў камень, а таксама мясціны, звязаныя з імёнамі Адама Міцкевіча і Марылі Верашчакі.

Тамара СТЭЦКО,
г. Баранавічы

Папідска

Індывідуальная
Індэкс 63320

1 месяц 4550 руб.
3 месяцы 13650 руб.
6 месяцаў 27300 руб.

Ведамасная
Індэкс 633202

1 месяц 4725 руб.
3 месяцы 14175 руб.
6 месяцаў 28350 руб.

Унікальны абрад

Незвычайны вясельны рытуал

У вёсках Камянеччыны на вяселлях яшчэ зусім нядаўна можна было назіраць незвычайны рытуал. Цяпер ён выконваецца вельмі-вельмі рэдка, бо сучаснае вяселле доўжыцца не тры дні, а толькі адзін. Рытуал мае вузкая лакальнае распаўсюджанне і толькі на частцы Камянечкага раёна – у Навіцкавіцкім сельсаветаце і вёсках на паўночны захад ад Камянца.

Як толькі маладыя распішудца, возьмуць шлюб і крыху ад'едуць у бок хаты жаніха, вясельны поезд спыніцца, збочыўшы з дарогі. Тут госці збіраюць сухую траву, лісце, мох, распальваюць каспёр, які дае не агонь, а дым. Маршалкі жаніха хапаюць за рукі-ногі хросную маці нявесты і, разгойдваючы яе ўправа-ўлева, «смяляць» над агнём.

Мясцовыя жыхаркі – ураджэнкі Лісоўчыц – гэтую дзею больш дэталіна апісваюць так: «Хросная маці маладой мела на вяселлі ролю «прыданкі» – павінна везці ў хату жаніха пасаг нявесты. Ёй, акрамя таго, нарыхтоўвалі тры сумкі: першая была парожняю, у другой – што заўгод-

на (палена, бутэлька з вадою і г.д.), але не выпіўка з закускаю; у трэцяй жа сумцы – сапраўдны выкуп: хлеб, каўбаса, гарэлка.

Маршалкі лавілі «прыданку», бралі на рукі і неслі да агню. Гэта суправаджалася музыкаю. Жанчыну злёгка «смаілі» на агні, за што атрымлівалі «выкуп». Але аказвалася, што сумка з «выкупам» была парожняю. Жанчыну «смаілі» на агні другі раз – у выніку атрымлівалі зноў жа падман-сумку з бутфорскім наборам. «Прыданку», што і на гэты раз схавалася між гасцей, знаходзілі, «смаілі» трэці раз і атрымлівалі заслужаны выкуп – сумку з выпіўкаю і закускаю. Частавалі ўсіх. Выглядала

ўсё гэта весела, цікава, бяскрыўдна і вельмі экзатычна».

Цяпер гэты рытуал страціў многія дэталі. І праводзіцца ён вельмі рэдка, «прыданку» ўжо смяляць не тройчы, а адзін раз. І толькі калі падасца, што сумка з выкупам вельмі маладая, «смаленне прыданкі» могуць паўтарыць і другі раз, і трэці. Крыкі і гвалты «прыданкі» пры гэтым да ўвагі не прымаюцца.

Дзе ж хаваюцца вытокі гэтага рытуалу?

На такое пытанне адказаць няпроста. Трэба мець на ўвазе, што Камянеччына – не толькі этнакультурная мяжа паміж Усходам і Захадам: у Сярэднявеччы тут жылі і яцвягі, што насялялі пушчу, тут асела і пэўная колькасць полаўцаў – стэпавых качэўнікаў (частка Камянеччыны ў XIX ст. уваходзіла ў Палавецкую воласць). А ў апошніх насельнікаў культ агню быў вельмі распаўсюджаным...

І яшчэ: складваецца ўражанне, што гэты рытуал або малавядомы, або наогул невядомы даследчыкам этнакультуры. Ва ўсякім разе ў найбольш тыражаваных этнаграфічных даследаваннях я ніколі не сустракаў інфармацыі аб ім.

Васіль ТУМІЛОВІЧ,
краязнаўца

Памяць і звон медалёў

Да 55-й гадавіны заснавання медаля «Партызану Вялікай Айчынай вайны»

Ва ўсім свеце ведаюць: у гады Вялікай Айчынай вайны Беларусь была рэспублікай-партызанкай. Ужо ў яе першыя дні пачалі стварацца падпольныя групы і партызанскія атрады. Высокім быў патрыятызм народа, а мацнейшымі былі прага помсты ворагу за спаленыя хаты і вёскі, за знішчаныя жыцці родных і блізкіх. Таму і ішлі ў партызаны цэлымі сем'ямі, вуліцамі... Рэзервам партызан заставаліся жыхары хутароў і вёсак. Яны дапамагалі, як маглі: хто харчамі, хто мыў бялізну, хто шыў боты ці кажухі, рукавіцы ды шапкі... І хоць амуніцыя партызан была вельмі розная, а ўзбраенне – нямецкае, жаданне хутэй разбіць ворага было вышэй усіх цяжкасцей, нават смерці. Вось урывак з кнігі С.Г. Жуніна «От Днепра до Буга», дзе расказваецца толькі аб адным такім самаахвярным патрыёце Л.Л. Горбач – бабулі нашай паважанай бібліятэкаркі Л.М. Навіцкай (філіял № 1 ЦГБ імя М. Багдановіча). «На Могіліцкіх хутарах жила тётка Ліза. Ёе называлі партизанской матерью. Несколько раз по нашему заданию женщина ходила в разведку и приносила ценные сведения». І такіх прыкладаў дапамогі партызанам былі тысячы, бо вайна насіла ўсенародны характар.

Пад пастаянным кантролем народных мсціўцаў была і зямля Маладзечаншчыны: лясы, дарогі, асабліва чыгунка. Менавіта дзейнасць падпольшчыкаў у маладзечанскім дэпо і на станцыі Маладзечна не давала спакою фашыстам і ўяўляла для іх вельмі сур'ёзную пагрозу. У гісторыка-дакументальнай хроніцы «Памяць. Маладзечна. Маладзечанскі раён» адзначана: «Групу патрыётаў узначаліў Даніла Гярновіч (Марак), ядро склалі Іван Гярновіч, Навум Гярновіч, Мікалай Вышыдквіч, Аляксей і Мікалай Капуцкія, Міхаіл Лушчык і Аляксей Уладыка... Сувязі з партызанамі патрыёты не мелі. Самі наладзілі выраб выбуховых прыстасаванняў (нешта накшталт мін) і праводзілі на свой страх і рызыку дыверсіі на чыгунцы. Толькі з чэрвеня па лістапад 1943 года група правяла 7 дыверсій, у выніку якіх быў спалены склад з гаручым, узарваны магнітнай мінай 2 цыстэрны з бензінам і чыгуначнае палатно, што спыніла рух на 6 гадзін». Гэта ў іх памяць 30 гадоў таму на будынку вак-

зала ўдзячныя нашчадкі адкрылі мемарыяльную дошку з тэкстам: «Тут у гады Вялікай Айчынай вайны дзейнічала падпольная камсамольска-маладзёжная група пад кіраўніцтвам Д.Я. Гярновіча (Марак)». У нашай памяці назаўсёды застануцца імёны гараджан-патрыётаў В. Кезіка, Н. і В. Капуцкіх, А. Жаўняровіча, І. Кузняцова з Радашковіча, А. Валынца, Ф. Маркава...

Няма ў Беларусі такой сям'і, якую б не апаліла вайна. Самае дарагое ў чалавека – жыццё – ахвяравалі Перамозе мае 4 родныя дзядзькі: Уладзімір, Пётр, Міхаіл, Мікалай. Подзвігу аднаго з іх, Міхаіла Станкевіча, прысвечаны стэнд у Музеі народнай славы г. Ушачы (Віцебская вобл.) ды мемарыяльная дошка «Прарыў» (Ушацкі р-н). Напярэдадні вайны ён скончыў Віцебскі педінстытут і працаваў завучам школы ў в. Вялікія Дольцы. З першых дзён ён – член падпольнай групы. Вось радкі з кнігі «Памяць. Ушацкі раён»: «Адной з галоўных задач было інфармаванне насельніцтва аб стане спраў на фронце. Крыніцай інфармацыі былі тры радыёпрыёмнікі, якія знаходзіліся ў вёсцы Вялікія Дольцы ў Міхаіла Захаравіча Станкевіча...» Але сярод патрыётаў быў правакатар, ён усіх і выдаў. А той вобвыск немцы і знайшлі той прыёмнік. Міхаіла Станкевіча арыштавалі, пачаліся допыты і здэкі. Не дабіўшыся ні прозвішчаў, ні адрасоў падпольшчыкаў, у кастрычніку 1942 года фашысты яго расстралялі.

Дзейнасць народных мсціўцаў узмацнялася штогод. Перамогу набліжалі, як маглі. Вось некалькі лічбаў «партызанскай бухгалтэрыі»: на тэрыторыі Беларусі дзейнічала 1 255 партызанскіх атрадаў, дзе налічвалася 375 тысяч чалавек. Цэлая армія! Пад іх кантролем было звыш 70 % тэрыторыі Беларусі. 88 партызан і падпольшчыкаў атрымалі высокае званне Героя Саюза Саюза, амаль 120 тысяч народных мсціўцаў атрымалі высокія дзяржаўныя ўзнагароды, у тым ліку – медаль «Партызану Вялікай Айчынай вайны». Яна была заснавана ў лютым 1943 года і ўжо споўнілася 55 гадоў, як яе з гонарам носяць шмат нашых суайчыннікаў, сярод іх – і жыхары слаўнага горада Маладзечна.

Мечыслаў СТАНКЕВІЧ,
г. Маладзечна

Вучнёўская творчасць

Эцюды

Роздум

Калі перайшла ў дзевяты клас, я зразумела, што ўжо не тая дзяўчынка, якая была год таму. Настаўнікі ўсё часцей гавораць пра экзамены, наша будучае...

Пасля ўрокаў я заставалася сядзець адна ў апусцелым класе і доўга разважала пра тое, што «кнігу дзяцінства» я амаль да канца дачытала. Якая яна была ўсё ж такі цікавая! Разважаеш над зместам і – раптам такое пачуццё, быццам стаіш на караблі часу і не можаш паверыць у тое, што ён усё далей паплыве ад прыстані дзяцінства, якая яскрава апісваецца ў кнізе. І ты стаіш на версе, на палубе, і глядзіш на палоску вады, якая робіцца ўсё большай, як колькасць прачытаных старонак. Хоцацца ўсклікнуць, кінуцца ў ваду і паплысці на бераг, туды, дзе бесклапотнае дзяцінства. Але адна думка ўтрымлівае: «А хто сказаў, што там, далей, на другім беразе, у свеце дарослых людзей, будзе горш?»

Стрымацца ўжо нельга, бо слёзы так і капаюць на чыстую парту. Я разумею, што ўжо з зусім малымі дзецьмі становіцца цяжэй размаўляць, не верыцца, што я сама некалькі гадоў таму была такой. Але чым больш часу прайшло, тым лепш я разумею дарослых. І хто ведае: добра гэта ці не?

Устаю з-за парты, павольна выходжу з класа і перагортваю яшчэ адну прачытаную старонку. Памалу іду дадому. Крочу і бачу, як маладая дзяўчынка спрабуе растлумачыць сваёй маці, што ёй трэба купіць новага плюшавага мядзведзіка. Я яе хачу добра зразумець, але з гэтага нічога не выходзіць. І толькі потым я разумею, што трэба цаніць кожную хвіліну.

...І вось я ўжо дома. Зноў згадала, што не трэба супраціўляцца часу, трэба проста: *Упэўнена ў будучыню крочыць І з шляху гэтага не збочыць.*

Хутка я адгарну другую частку сваёй кнігі «Юнацтва» і пачну яе чытаць з такой жа зацікаўленасцю. Але ў другой частцы я хачу прачытаць тое, аб чым не прыйшлося б шкадаваць, каб я сама сабой ганарылася. Каб мая мара стаць урачом здзейснілася. А каб гэта здарылася, буду працаваць над сабой. Для гэтага ў мяне ёсць, як кажа мама:

Здароўе+Прыгажосць+Інтэлект=Будучыня.

З дапамогай гэтай формулы ў будучым даб'юся ўсяго, што жадаю. І нішто мне не перашкодзіць. Я ў гэтым упэўнена.

Марыя КАРОЛЬ

Мая радасць

Кожны дзень бачу, як узыходзіць сонца ў маёй вёсач-

У тэатры «Зьніч»

Нагадаем, што Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зьніч» працуе на сцэне тэатральнай залы культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску.

8 снежня чарговы раз будзе паказаны мнаспектакль «Нобіль – барвяны ўладар» паводле аповесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў раскажа гісторыю з беларускай даўніны, гісторыю пра вернасць і здраду, ахвярнасць і падступствы...

На 11 снежня запланаваная прэм'ера мнаспектакля «Абранніца» паводле «Ма-

Мой Маленькі прынц

ленькіх трагедый» Аляксандра Пушкіна. Аўтар інсцэніроўкі – Галіна Дзягілева, яна ж і выканаўца.

15 снежня – мнаспектакль «Не праклінай, што я люблю», створаны паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Яго выконвае Мікола Лявончык у суправаджэнні цымбалісткі Дар'і Неўмяржыцкай.

Артыстка Раіса Астрадавінава 22 снежня чакае глядачоў на мнаспектакль «Мой Маленькі прынц» паводле казачнай аповесці Антуана дэ Сэнт-Экзюперы і вершаў П'ера Жана Беранжэ (пераклад Н. Мацяш). У пастаноўцы скарыстаная музыка бацькі і сына Глебавых. Спектакль пройдзе два разы – а 15 гадзіне, для дзяцей, і а

19-й (як і вышэй названыя пастаноўкі).

Апроч гэтага, дзяцей у тэатры чакаюць і ў іншыя дні.

8 снежня – мнаспектакль-сустрэча «Вясёлая карусель» паводле твораў Артура Вольскага, у якім занятая заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава і цымбалістка Дар'я Неўмяржыцкая. Лялечны спектакль «Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона» Л. Мікіты маленькія глядачы пабачаць 11 снежня. Выканаўца – Леанід Сідарэвіч.

Па даведкі можна звяртацца па мінскім гарадскім тэлефоне 331-75-53.

Жанчыны Беларусі

Сярод знакамітых жанчын зямлі нашай адной з першых мы згадваем полацкую князеўну Рагнеду (прыкладна з 980 года, калі яна мусіла стаць жонкай кіеўскага князя Уладзіміра пасля забойства ім яе бацькоў і братоў, а пасля неўзабаве вярнулася на радзіму і бласлаўляла ўзвядзенне Заслаўя, названага ў гонар яе сына-першынца). Яшчэ больш шырока, але, на жаль, малаканкрэтна, ведаем Ефрасінню Полацкую – унучку славутага полацкага князя Усяслава Чарадзея.

А пасля – нібы своеасаблівы абвал. Пра жанчын надоўга замайчалі летапісы і гістарычныя дакументы.

Ды... Побач з Ефрасінняй Полацкай, яе незвычайным лёсам была і яе родзічка.

Слова – вядомаму даследчыку беларускай старажытнасці Ірыне Масляніцынай.

...І Звеніслава

Побач з поўняй на небе становяцца нябачнымі нават самыя яркія зоркі. Так бывае і сярод людзей. Асоба няўрымслівай ігуменні Ефрасінні Полацкай заслانیла сваёй веліччу больш сціплым, але таксама вельмі цікавымі асобамі сваіх паплекнікаў, аднадумцаў, братоў і сяцёр па асвеце. Але такі буйны цэнтр культуры, адукацыі, навукі і рамёстваў, як Полацк сярэды XII ст., не мог быць створаны намаганнем волі аднаго, няхай нават геніяльнага, чалавека. І нават, калі да імя Ефрасінні Полацкай мы далучым імёны ігумена Дзіянісія, дойдзі Іаана і ювеліра Богшы, гэтага будзе недастаткова. Уважліва чытаючы летапісы і іншыя помнікі старажытнай літаратуры, можна адкрыць для сябе цэлае сусветнае імёнаў тых, хто, быццам паходні, сваім розумам

Славуцкая «карта-абраз», створаная напрыканцы XIII ст. у нямецкім кляштары Эбсторф. Полацк і Смаленск (злева – павялічаны фрагмент) паказаныя як буйныя палітычныя цэнтры Еўропы

Калі Ефрасіння з узнёслым фанатызмам пераконвае ігуменню Раманаву пастрыгчы яе, калі з радасцю прымае новае, ужо манаскае, імя, Звеніслава прысвячае сваё жыццё служэнню Богу з ціхім сумам, бліжкім да адчаю

на лепшы выбар пры замужжы. Па гісторыі ж вядома, што як нявесты князеўны роду Усяслава Чарадзея цаніліся вельмі высока.

Але аднаго разу князеўна Звеніслава добраахвотна, хоць і не так фанатычна, як Прадслава-Ефрасіння, апранае манаскі клябук. Усе грошы і каштоўнасці, што прызначаліся ёй у якасці пасагу, пераходзяць у манастырскую казну. Менавіта на іх, і амаль толькі на іх, быў пабудаваны славуцкі храм Спаса-Ефрасіннеўскага ў Полацку. Што ж было прычынай?

У Полацку і дагэтуль існуе паданне пра князеўну, якая пакахала роднага брата і, каб пазбавіцца ад спакусы, пайшла ў манастыр, пабудавала храм «Спадару Ісусу, жаніху духоўнаму» на грошы ўласнага пасагу. Але хоць нешта падобнае ў паданні з гісторыяй Звеніславы і ёсць, не будзем пакуль ідэнтыфіка-

ваць яе асобу з князеўнай з легенды.

У Звеніславы было шмат больш рэальных прычын, каб пакінуць мір.

1128 г. па летапісах – год смерці князя Барыса. Літаральна праз год кіеўскі князь на правах моцнага ссылае ўсю сям'ю нябожчыка ў Візантыю. Вымушаны пакінуць родны горад і бацька Ефрасінні Святаслаў.

Уладзімір Арлоў, пісьменнік і гісторык, будзе гіпотэзу аб тым, што менавіта ў гэты год прымае пастрыг Ефрасіння, каб уратавацца ад

няя звесткі аб будучай полацкай святой? Ефрасіння пастрыглася дванаццацігадовай і, значыць, гэта адбылося раней 1129 г. Але былі ў Звеніславы ўсе падставы для таго, каб прыняць пастрыг у гэтым годзе. Ніхто не ведаў, колькі працягнецца ссылка. На чужыне, пазбаўленая бацькоўскай апекі і становішча, князеўна Звеніслава наўрад ці ўжо магла прэтэндаваць на замужжа. А калі ўжо лёсам наканаваны манастыр, дык лепш у родным горадзе, сярод людзей, якія памятаюць пра славу роду Усяслава, пад націскам стрыечнай сястры.

Дарэчы, перакладчык «Жыцця Ефрасінні Полацкай» на сучасную беларускую мову Аляксей Мельнікаў таксама схіляецца да думкі, што Звеніслава прыйшла ў манастыр да Ефрасінні, напэўна, неўзабаве пасля смерці бацькі, г.зн. у 1128–1129 гг.

А своеасаблівым кантрастам падаецца ў «Жыцці» прыход да Бога Ефрасінні і Звеніславы. Калі Ефрасіння з узнёслым фанатызмам пераконвае ігуменню Раманаву пастрыгчы яе, калі з радасцю прымае новае, ужо манаскае, імя, Звеніслава прысвячае сваё жыццё служэнню Богу з ціхім сумам, бліжкім да адчаю. «Пані і сястра! Уся прыгажосць гэтага свету мне не патрэбная. Аддаю ўсё гэта святому Спасу, а сама хачу схіліць галаву пад ярмо Хрыстовае».

Духоўнае імя Звеніславе Ефрасіння выбрала сугучным свайму – Еўпраксія. З першага ж дня сястра Еўпраксія заглябляецца ў манастырскае жыццё. Маладая жанчына павольна становіцца своеасаблівым духоўным лідэрам – усё атрымліваецца ў яе хутчэй і лепш, чым у іншых. Неўзабаве і сама ігумення пачынае адчуваць, якім аўтарытэтам сярод сяцёр карыстаецца Еўпраксія. Нам, на жаль, невядома, аспярожнасць ці шчырая радасць за поспехі стрыечнай сястры на новым полі дзейнасці паспрыялі таму, што Ефрасіння ўрэшце прыблізіла Еўпраксію да сябе так, як нікога іншага, «і былі яны, як адна душа ў двух целах». Еўпраксія стала практычна намесніцай спраў Ефрасінні. І можна меркаваць, што менавіта яна непасрэдна кіравала працай сёстраў па перапісанні кніг для манастырскай бібліятэкі і вяла заняткі ў заснаванай Ефрасінняй школе для дачок багатых палачан у той час, калі сама ігумення была пагружа-

ка халеры, якая ў тых часы была частай годскай старажытнаарускіх горадоў. Паданне сцвярджае, што манашкі Ефрасінні Полацкай у гэты час выйшлі разам з ігуменняй з келляў да людзей, каб дапамагчы ім, і паводзілі сябе так, як у больш блізкія да нас часы сёстры міласэрнасці. Але ў «Жыцці Ефрасінні Полацкай» нічога не гаворыцца пра такі акт міласэрнасці з боку першай усходнеславянскай святой. Магчыма, не трэба давацца падданню. Але тлумачэнне ўсяму гэтаму можа быць і такім: акт міласэрнасці быў, але Ефрасіння Полацкая не мела да яго ніякага дачынення, знаходзячыся недзе за межамі горада або занятая справамі царквы больш, чым звычайна. Хто ж, акрамя яе, мог павесці сяцёр на вуліцы горада, каб аказаць дапамогу пакутнікам? Несумненна, толькі тая з манашак, якая мела ўладу ў манастыры амаль такую ж вялікую, як сама ігумення. І калі паверыць апавяданню, што данесла да нас народная памяць, іншай асобы, чым Еўпраксія, у цэнтры яго не застаўся.

Звеніслава-Еўпраксія была, несумненна, адной з самых адукаваных жанчын свайго часу. Яна не магла не разумець, што справа асветніцтва, якую, бы крыж, паклала на свае плечы Ефрасіння, непамерна цяжка для аднаго чалавека. І таму лічыла сваім абавязкам па магчымасці падзяляць са стрыечнай сястрой гэты цяжар. Але яе не прыцягвала слава. І таму, аддаючы ва ўсім першае месца Ефрасінні, яна добраахвотна ішла ў «цень». Тое, што Еўпраксія з'яўлялася адной з нешмалікіх, што суправаджалі Ефрасінню ў яе паломніцтве ў Іерусалім, – яшчэ адно сведчанне ўсяго вышэйсказанага.

Яна стойка пераносіць нялёгка шлях да Труны Гасподняй, усяляк падтрымліваючы значна старэйшую і ўжо хвараваўшую Ефрасінню.

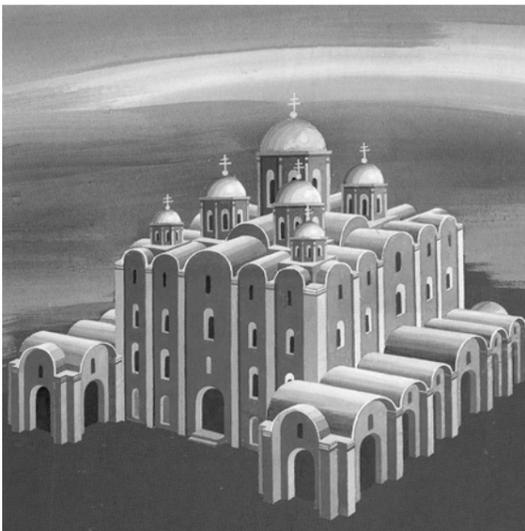
Там, у святым месцы, Еўпраксіі давядзецца быць да канца побач са згасаючай ігуменняй, прыняць апошні яе ўздых і ўскласці на сябе ўсе клопаты, звязаныя з пахаваннем.

У родны Полацк Еўпраксія вернецца сведкай найвялікшага дзіва – ціхмянага, набожнага канца жыццявага шляху вялікай асветніцы Ефрасінні Полацкай, якая памерла менавіта ў тым месцы, дзе прыняў смерць Хрыстос, гэтым дакажаўшы сваю святасць.

У родны Полацк Еўпраксія вернецца сведкай найвялікшага дзіва – ціхмянага, набожнага канца жыццявага шляху вялікай асветніцы Ефрасінні Полацкай

на ў справы больш адказныя: будаўніцтва храмаў і манастыроў, палітыка, наладжванне духоўных сувязей паміж Полацкім княствам і Візантыяй, вядзенне Полацкага летапісу, жорсткія спрэчкі з настаяцелам мужчынскага манастыра ў Полацку – Дзіянісіем.

У «Аповесці мінулых часоў» ёсць напамін пра мор, які даваўся перажыць палачанам прыкладна ў гэты час. Магчыма, гэта ласкавага плана ўспыш-

Варыянт рэканструкцыі Свiагiрскaга сабора ў Полацку

Ірына
МАСЛЯНИЦЫНА

(Заканчэнне будзе)

(Заканчэнне.
Пачатак у № 44)

Аднойчы мы сустрэлі двух савецкіх разведчыкаў. Яны ў нас пераначавалі. Фронт быў блізка. Праз тры дні прыйшла Чырвоная Армія. Капыль вызвалілі партызаны. Мы заставаліся ў лесе каля Старыцы.

У пачатку ліпеня 1944 г. паступіла распараджэнне нашай брыгадзе прыбыць у Калядзічы пад Мінскам і рыхтавацца да парада. Адночы наляцелі нямецкія самалёты і абстралялі Калядзічы. Савецкія зеніткі адбілі паветраную атаку. Партызаны нашай брыгады прыкацілі ў Мінск нямецкую трафейную аўтамашыну.

Калі мы ехалі з Калядзічаў у Мінск, то з вуліцы Брылеўскай бачны быў Дом Урада, Оперны тэатр, Дом афіцэраў, пяціпавярховы будынак на супраць Дома Урада. Больш нічога не было бачна. Чыгуначны вакзал гасілі пажарныя, бо ён яшчэ тлеў. Дыміліся і іншыя будынкі.

Калі мы размяшчаліся ў Калядзічах, то там ніякіх палатак не мелі. Спалі дзе дзевяццацца. Добра, што можна было нешта пад бок пасцяліць.

Усё поле пад Мінскам з паўднёвага боку было ўсыпана трупамі нямецкіх салдат і афіцэраў. Тут жа валяліся павозкі, забітыя коні. На полі ляжалі трупы, як у час жыва снапы. Іх закапвалі цывільныя на працягу тыдня. Мы не займаліся іх пахаваннем, а лавілі немцаў у жыццё і адводзілі палонных на зборны пункт. Немцы, выкапаўшы ямы ў жыццё, сядзелі там і чакалі свайго вызвалення. Спачатку іх лавілі пехацінцы, дык немцы іх падпускаць блізка і абстраляюць. Тады супраць іх наравілі конных партызанаў. З каня далёка відаць іх ямы, і тады мы маглі першыя іх абстраляць. Нам яны ўжо здаваліся ў палон. Адночы мы ўзялі двух немцаў. Адзін з іх быў светлы, а другі – чарнявы. Са мной быў рускі, Толя Гарбуноў, які ведаў нямецкую мову. Я кажу яму: «Скажы ім па-нямецку, што адзін з іх чыстакроўны арыец, а другі – яўрэй». Ён пераклаў. Чарнявы адразу стаў даказваць, што ён не яўрэй, бо яны лічылі, што яўрэй – гэта кепска. Мы далі ім супу, цукру і адправілі ў лагер. Не ўсіх палонных даводзілі. Іншыя лянваліся іх везці і хутка вярталіся назад. Калі мы пыталіся, куды вы іх дзелі, адказвалі: «Ужо не вернуцца». Можна зразумець і нашых партызан. У некага немцы забілі бацьку або маці, дык

вядома, як маглі і нашы адносіцца да іх. Ад сумлення чалавека залежаў лёс палонных. Шкада было іх.

Памятаю, пастроілі партызанскіх кавалерыстаў на агляд перад парадам. Прышоў капітан правараць эскадрон і кажа мне: «Слухай, у цябе бот парваны і пальцы бачны. Табе нельга быць з краю. Станавіся ў сярэдзіну». Пасля таго я ўвесь час быў у сярэдзіне і на парадзе таксама. У нас не было чаго есці. Не было хлеба. Далі па кавалачку сала, захацелася піць. Гэта якраз у Мінску было перад пачаткам парада. Пакінуўшы свайго каня сябру, я пайшоў да Свіслачы, каб напіцца вады і набраць сябру кацялок. Гэта было недзе недалёка ад Дома афіцэраў. Напіўся са смакам. Хацеў ужо ісці да эскадрона. Успомніў, што трэба набраць халоднай вады. Зноў спусціўся да ракі, але ўжо ў іншым месцы. Хацеў зачарпнуць вады і бачу – поўная рака забітых немцаў. Плаваюць трупы, відовішча жахлівае. Адразу мяне званітавала, выліў ваду, якую набраў, і пайшоў.

Капыльскага райкама КП(б)Б і райвыканкама. Далі мне даведку, у якой было напісана, каб мяне забяспечылі жыллём і працай.

Ісці з Мінска ў Капыль было небяспечна. Па лесе хадзілі і немцы, і паліцаі, а мы былі без зброі, бо ў Мінску загадалі яе здаць. Па дарозе мы ўзброіліся як трэба. Я знайшоў нямецкі аўтамаат і патроны да яго. У арэшніку стаяў вялікі партфель, у якім былі тры кансервы, пісталет «Вальтэр», нямецкія і савецкія грошы, патроны. Збраў патроны, савецкія грошы, пару кансерваў. Узброеныя, мы – ужо смелыя людзі. Па дарозе знайшлі каня. У першай вёсцы яго запрэглi і паехалі. Той конь у Капыльскім райзо яшчэ доўга працаваў. Ніякага інтэрната ў Капылі не было, і мы ўдвух з партызанам, які стаў галоўным заатэхнікам, уладкаваліся на кватэру. Мяне прызначылі на пасаду заатэхніка «па кані» ў Капыльскім райзо. Мне плацілі 450 рублёў і даплачвалі яшчэ 100 рублёў у месяц ад Сямёна Будзёнага за пад-

вечкі капітан загадаў мне пастроіць людзей і выдзеліць двух чалавек па прадукты. Яны паехалі і прывезлі біклагу супу для ўсіх. Мне ён сказаў падняцца на другі паверх у афіцэрскую сталовую. Я быў начальнікам экспедыцыі па перагоне трафейнай жывёлы, а таму для мяне ён зрабіў такую ласку. У сталовай мне падалі першую, другую стравы і далі запіць. На сталае была лыжка і відэлец. У мяне на той час была свая драўляная лыжка, якую я заўсёды насіў у галынішчы ботаў з часоў партызаншчыны. Вось тады я ўпершыню за некалькі апошніх гадоў наеўся, як чалавек. Спалі мы там на падлозе. Назаўтра нас пагрузілі на цягнік і павезлі ў Франкфурт-на-Одэры.

Франкфурт гарэў, дыміўся вакзал. Група савецкіх салдат прыехала ў горад, сядзячы на пярэнах. Яны выйшлі і пайшлі, а нашы мужыкі і жанчыны пазбіралі тыя пярэны і сталі іх распорваць. Пер'е высыпалі, а мяхі забіралі. Вецер стаў разносіць тое пер'е, прыбег савецкі камандант і стаў сварыцца. Давалося мне наводзіць парадак.

Нам казалі ісці за 18 км у нейкую гаспадарку ў г. Мізірыц. Той гаспадаркай кіраваў савецкі капітан. Заходжу да яго ў кабінет, ён пачаставаў мяне, мы нават выпілі. Кажу яму: «Пойдем кароў лічыць. Буду прымаць», а ён смяецца і кажа: «Калі табе трэба, ідзі лічы, а мне не трэба. Што, табе іх мала? Іх там каля сямісот. Як ты іх палічыш? Калі не хопіць, па дарозе дабавіш». Пераканаў ён мяне. Я падпісаў дакументы, што прыняў. Было два гурты кароў па 200 галоў і маладняка два па 150. 1 чэрвеня 1945 г. з Мізірыца мы адправіліся дамоў. У той час ужо немцы аралі на валах.

Перагон жывёлы савецкі ўрад арганізаваў добра. Мы гналі кароў па вызначаным маршруце па польскай тэрыторыі на Мінск-Мазавецкі – рака Варта – рака Вісла, па-беларускай – з Брэста на Капыль. Уздоўж трасы, па якой гналі кароў, нам дазвалялася пасвіць жывёлу каля дарогі: 50 метраў з аднаго боку і 50 з другога, незалежна ад таго, што там расло. Савецкі Саюз за гэтыя страты плаціў палякам. Мае гурты ішлі першымі і таму каровам корму хапала, а жывёлам за намі ўжо было меней корму.

Нам было распісана, дзе начаваць, дзе спыняцца. У Польшчы я стараўся выдаваць сябе за паляка. Заходзячы ў хату, звычайна хрысціўся пакаталіцку і казаў: «Нех бэндзе пахвалены пан Езус!». Яны гэта любілі. Стараўся

гаварыць па-польску, і мяне яны добра прымалі. Усе сяляне тады там насілі саматканую вопратку. З сабой мы везлі сепаратар і маслабойку. Атрымлівалі смятану і збівалі масла. Адгон прадавалі палякам, мянялі яго на іншыя прадукты.

Мы павінны былі за дзень праходзіць у сярэднім 10 км. Кожныя сем дзён на адлегласці 70 км быў ветэрынарны дыспетчарскі пункт. На гэтых пунктах мы мянялі жывёлу: пакідалі хворых, падбітых і забіралі здаровых. Рамантавалі павозкі, кавалі коней. Нас галілі, стрыглі, мылі ў лазні, чынілі абутак і адзенне. Адным словам, мы адпачывалі адныя суткі. Атрымаўшы прадукты, адпраўляліся далей.

Для аховы ў мяне былі тры салдаты. Каля Варшавы нам далі бранявік, які ахоўваў статак.

Дзве жанчыны ў кожным гурту варылі ежу для гуртаправаў. Адзін гуртапраў ехаў спераду, а два – ззаду. У Германіі нам выдалі 30 авечак на дарогу на мяса. Іх мы гналі разам з каровамі і пры неабходнасці заравалі.

Перагон кароў заняў 2 месяцы і 20 дзён. У Капыльскім раён мы прыбылі 20 жніўня 1945 г., прыгналі 399 кароў і 300 галоў маладняку. У дарозе ні адной каровы не прапала. Толькі адну зарэзалі ў Кобрыне.

У дарозе ў нас ацялілася 10 кароў. Першыя суткі цялё мы везлі на крытай павозцы, а пасля яго ішло само. За тое, што мы выгадалі 10 цялят, захавалі пагалоўе, нам дадаткова заплацілі: мне далі 11 тысяч рублёў, але тыя грошы былі абсяцэненыя.

Прыгнаныя з Германіі каровы Капыльскі райвыканкам размеркаваў паміж калгасамі. Выдавалася па карове бедным сем'ям калгаснікаў, у якіх не было сваіх.

Райвыканкам даваў заданні калгасам і лягасам зрабіць некалькі зрубаў для тых сем'яў, што засталіся без мужчынаў, якія загінулі на вайне. Тады яшчэ некаторыя сем'і жылі ў зямлянках або ў сваякоў, бо немцы спалілі іх хаты.

У чым турбота работы раённых заатэхнікаў? Заатэхнік – гэта, лічы, тэхнолаг жывёлагадоўлі. Мы адказвалі за становішча калгаснай і саўгаснай жывёлы. А за савецкім часам і райвыканкам, і райкам партыі любілі па-армейску камандаваць сельскай гаспадаркай, дзе трэба і не трэба. Іншы раз здавалася, што гэта не перагібы, а нехта шкодзіць зверху... Ды гутарка пра гэта – ужо іншая рэч...»

Запісаў Сымон БАРЫС

Ад рэдактара. Мяне асабіста ўзрушыла натуральнасць і прайдзівасць апісання падзей, якія адбыліся адразу пасля заканчэння вайны. Дзякуючы ўспамінам С.М. Паўловіча праз 60 гадоў я думаю вярнуўся ў сваю родную вёску Вострава на Капыльшчыне, успомніў галоднае дзяцінства і першыя радасці ад таго, што маім дзеду і бабе дасталася цялушачка, якую прыгналі з Германіі. Мы яе назвалі Немка, і ратавала яна нас яшчэ гадоў дзевяць: добра давала малака, былі сьвіры масла, «прывяла» нам яшчэ і сваіх нашчадкаў.

Дзякую Вам, Сцяпан Мартынавіч, за ўспаміны, якія не прачытаеш ні ў адной кніжцы, з якіх і складаецца кропля да кроплі прайда аб мінулае (дай Бог – апошняй) вайне.

Уладзімір ГІЛЕП

Прайда Сцяпана Паўловіча

Сябра ў мяне пытаецца, чаму вады не прынес. Я яму раскажаў, што ўбачыў.

На партызанскім парадзе

Удзельнічалі ў ім пешыя і конныя. Я ехаў. З паветра нас ахоўвалі два знішчальнікі. Мы праходзілі па вуліцы Чырвонаармейскай каля трыбуны, на якой быў Панамарэнка і іншае начальства, якое мы не ведалі. Усе крычалі «ўра». Людзей было шмат, але казла таго, якога паказваў у дакументальным кінафільме, я тады бачыў. З парада зноў завялі нас у нейкі лес пад Мінскам.

Прыехалі да нас «купцы» і сталі зачытваць спіскі з загаду, дзе гаварылася, куды каго накіраваць. Чыё зачытвалі прозвішча, той рабіў два крокі наперад. Некага залічылі ў запасны полк, нехта трапіў у штрафную роту, бо былі сярод нас і былыя паліцэйскія і ўласаўцы. Нехта трапіў у палявое НКУС, кагосьці пакінулі ў Мінску служыць у міліцыі. У мінскую міліцыю я здаў свайго каня з сядлом і зброю, а нас, пяць чалавек спецыялістаў сельскай гаспадаркі, настаўнікаў, медыкаў адправілі ў распараджэнне

рыхтоўку фонду коней для Савецкай Арміі. Як рэзерв у кожным калгасе былі 2–3 коні, падабраныя для Савецкай Арміі.

Вяртанне жывёлы

У студзені 1945 г. у раёне сабралі групу людзей (жанчыны, падлеткі, старыя) для паездкі ў Германію. Мне далі 33 калгаснікі з нашага раёна. Гэта была камандзіроўка па распараджэнні Старшыні Саўнаркама В. Молатава. Паёк выдалі нам невялікі: на чалавека – дзве буханкі хлеба, кавалак масла, 20 яек. Грошы не давалі, бо за іх нічога нельга было купіць. Адправілі ў Мінск, там сфармавалі эшалон. Для кожнага раёна быў выдзелены вагон-цялушка. Усе калгаснікі з Капыльскага раёна ехалі ў адным вагоне. Па чыгунцы ў першую чаргу адпраўлялі ваенныя эшалоны, а наш часта заганылі ў тушкі. Да Мінска Мазавецкага ехалі без аховы, а там паставілі наперадзе і ззаду цягніка плячоўкі з зеніткамі.

На захадзе Польшчы вагоны накіравалі ў розныя бакі. Наш вагон рушыў на Познань. У гэтым горадзе са-

Побыт партызанаў; вяртанне з задання і «лясная» карова

Любоў, імя якой — міласць

Кніга выбранай лірыкі шырока вядомага, еўрапейскага маштабу навукоўца-літаратуразнаўцы, перакладчыка і стрыманага, ненавязлівага любімі сродкамі раскручвання арыгінальнага паэта Уладзіміра Мархеля «Але...», што выйшла з друку ў Грамадскім аб'яднанні «Беларускі фонд культуры» напрыканцы мінулага года, а паступіла да чытача сёлета, самой назвай, усім сваім зместам і нават мастацкім і тэхнічным афармленнем сведчыць аб яе незвычайнасці і наяўнасці ў ёй праграмнай скіраванасці на высакароднасць. Скіраванасць гэта прысутнічае як у кожным вершы ў цэлым, так і амаль у кожным асобным радку выдання.

Шматплановае тлумачэнне беларускага «але», як называе яго сам аўтар, даецца ў «Post scriptum», які ўсё ж варта было змясціць у пачатку кнігі ў якасці прадмовы. Гэта больш бы ва ўсіх сэнсах па-добраму інтрыгавала і арыентавала чытача ў стаўленні да прапануемай паэзіі.

Першы, уступны верш да зборніка адразу настройвае чытача на інтэлектуальна-эмацыянальную зацікаўленасць, на ўспрыняцце сэрцавіннага значэння слова, на яго першаснасць, на зыходную цнатлівую сутнасць:

*куды Бог слова ні пашле,
не закіпіць яно ў смале,
а насычацца на скале
або прасвішча на страле
ці закружляе на крыле
не ў злоснай цемры —
на святле
і ляжа на маім стале,
але...*

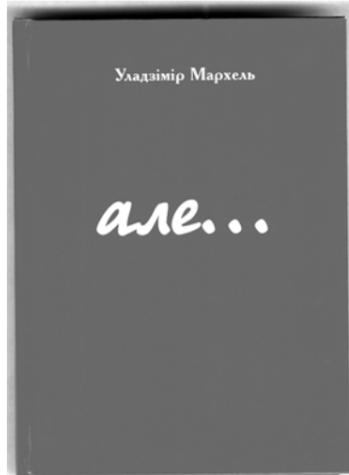
У працяг гэтага меркавання, але на новым вітку нельга не ўзгадаць верш «Не пост-»:

*не пост- — пустмадэрнізм,
не пост-, а пустаслоўе
дыктуе порсткі арганізм
на лес пусты, на безгалоўе,
на пост вялікі і на свята —
слоў шмат, а з сэнсам
пуставата,
і не адзін якісьці пост,
а ўсе відочныя пасты
заняты болей на вырост
каб пост-мадэрн не быў пусты
ні ў часе свят, ні ў грэшны пост,
калі мадэрнізаван хрост
у запаганення ксты.*

Не, гэта не пазіцыя адмоўна-стаўлення аўтара да нава-

тарскіх пошукаў у літаратурнай мінуўшчыне і асабліва ў яе сучаснасці, гэта пазіцыя супрацьстаяння, непрыняцця пустых забавак са словам ад пустаты душэнай, ад бездухоўнасці. Тут да месца сказаць пра абыходжанне аўтара «Але...» са словам як з «будайнічым матэрыялам» — адной з духоўных субстанцый — паэзіі. Па ўсім зборніку словы ўсіх вершаў, у якіх увасоблены змястоўныя думкі і пачуцці, шчыльна падагнаны адно да аднаго; яны стасуюцца паміж сабой, як звёны ланцуга, і, заўважым, дарагога, каштоўнага ланцуга. І ці ні гэта яшчэ дапамагае паэту зафіксаваць няўлоўны стан і рух душы і ставіць у сугестыўную (здольную да ўнушэння) пазіцыю чытача? Лаканічнасць, лапідарнасць з пазіцыяй антычнасці і рэнесанснасці — адна з відавочных прыкмет паэзіі У. Мархеля. І яна, гэта прыкмета, сярод іншага, здольна выконваць ролю ахоўнай граматы для чытача ад недарэчнасці, пустапарожнасці — ад паэтычных «дрындушак» і нашага часу. І, дарэчы, гэта адзін з адпраўных момантаў пачатку яго філасофскай стылістыкі. Заўважым, тэма паэта і паэзіі ва У. Мархеля — адна з улюбёных і заўсёды яна на строгім кантролі (вершы «Слова», «Патрэбнае слова знайсці не проста...», «Роднае слова», «Чулі вы...», «Пачуцці і словы» ды інш.).

А цяпер аб самым галоўным — пра змест «Але...». Скразная тэма выбраных паэтычных тэкстаў зборніка — каханне, але не ў паўсядзённым, прыземленым, нават эстрадным кантэксце з рознымі сюсюканнямі і мусямі-пусыямі, а каханне, якое ўзвышае

чалавека і імя якому — міласць. Гэта пра яе і яе ўвасабленне — каханую, даму сэрца, і, вядома, высакароднага рыцара ў свой час так натхнёна пісалі Ф. Петрарка, П. Рансар, Ж. Дзю Беле, А. Міцкевіч, А. Блок, Я. Купала, М. Багдановіч ды іншыя з душой асветленай. У гэтай пляядзе і У. Мархель.

*Ступі
Ступі ў маю яву
І спраўдзі небаўздым,
Каб нам застацца ў ім,
Ступі ў маю яву.
Убач у мрой яву,
З'явіся, а затым
Ступі ў маю яву
І спраўдзі небаўздым.*

*Мне дай надзею на спатканне,
Пакліч у шлях за небакрай,
Каб стаўся перспектывай рай,
Мне дай надзею на спатканне.
Сябе ні ў чым не дакарай,
Адолей самазамыканне,
Мне дай надзею на спатканне,
Пакліч у шлях за небакрай.*

Ці не той гэта незямны утылітарызм, якога так нестася сучаснаму чалавеку? На вялікі жаль, сённяшні масавы чытач увогуле да паэзіі звяртаецца зрэдзчасу. А што тычыцца імёнаў вялікіх настаўнікаў нашага паэта, дык яны для гэтага чытача Tabula rasa і Terra incognita, а калі прасцей, дык — пусты гук.

Адсутнасць эгаізму, туга па ўзасемным падвышаным бытаванні — такая паказчык ў паэзіі — таксама для ўзнёслых душ, якія не замкнуліся ў спажывецкім парыве на сабе.

Хтосьці скажа, што ўзнёслая міласць паэта здольна засціць сацыяльныя праблемы нашага жыцця, можа прытушыць патрыятычны парыў сучасніка і суграмдзяніна. Але яго пазіцыя будзе абвергнута, ён пераканаецца ў адваротным, калі, у першую чаргу, звернецца да вершаў «Са слоў дзедз Антося», «Да маналога Міхала». У гэтых і іншых вершах зборніка напоўніцу гучыць голас грамадзяніна-беларуса, які розумам і сэрцам дакранаецца да асноў жыцця.

Паэзія У. Мархеля не абыходзіць увагай і агульныя філасофскія праблемы быцця, а таксама і стасункі паміж людзьмі на, здавалася б, зусім побытавым узроўні. Але ўсюды яна застаецца неардынарнай, паўторымся, рэнесанснай як па сваіх матывах, так і па стылістыцы. Вось, да прыкладу, колькі не бутфорскіх, а нясурых пасылаў з раздзелу «Максімы»:

Колькі б не гучала струн,
Водгуку не чута з трун.*

Покуль зло на лоўлі душ,
Будзь і ў знемажэнні дуж.*

Як не хавай мяне ад сонца
за гару,
А я ў праменьнях усё роўна
загару.*

Мне чуюцца па голасе тваім,
па зыку:
Ты ў д'ябла на сумленне
адхапіў пазыку.*

Не канфліктуй з усім,
Бо пра сябе забудзешся
зусім.*

Ці прысвячэнне Генадзю

У заключэнне — падзяка аўтару і, вядома, выдаўцам «Але...» — дыктоўны зборнік паэзіі тонкіх рухаў душы і, канечне, пажаданне ўсім ім далейшых удач і даброт на ўсіх пуцявінах жыцця.

А мы чытайма «Але...».

Яўген ГУЧОК

Гэты неўтаймоўнейшы Ул. Кісялёў

Выдай ужо трэцюю кнігу (у адной ён сааўтар, другую цалкам напісаў сам), прысвечаную нашаму выдатнейшаму вучонаму-прыродазнаўцу. Цяпер — гэта альбом «Я.А. Наркевіч-Ёдка ў творах мастакоў і фотамайстроў» накладам 400 экзemplяраў.

Як піша наш знаны даследчык Уладзімір Кісялёў аб Наркевічы-Ёдку: «Далейшы працяг вывучэння яго унікальнай асобы мае мэтай пашырыць уяўленне аб навукова-матэрыялістычным светапоглядзе нашага земляка — урача, вучонага, вынаходніка і значнай культурнай з'явы».

У зняцці, апрацоўцы ілюстрацыйных матэрыялаў, падрыхтоўцы макета дапамагаў бацьку яго сын А. Кісялёў (а яны, што і казаць, унікальныя), ёсць і архіўныя здымкі самога Я.А. Наркевіча-Ёдкі, і сканаваныя адбіткі з арыгіналаў электраграфіі, і фота іншых людзей (адзначым сярод іх С. Шкадзінскага, як мне здаецца, імя гэтага выдатнага краязнаўцы яшчэ шмат у каго на памяці, на слыху).

На першай старонцы тэксту (а ён падаецца на трох мовах — роднай, рускай і англійскай) чытаем: «Адкрывае альбом

карціна-алегорыя вядомага мастака У.В. Ткачова «Мадонна Наднямоння». Яго Мадонна — гэта абагульнены вобраз усіх нашых наднямонскіх маці. Яна ўвасабляе і маці будучага вучонага Ганну Эстку,

што падаравала свету 4 снежня 1847 года (па н.ст.) у сваім маёнтку Турын на беразе ракі Свіслач (цяпер Пухавіцкі раён) сына Якуба, выдатнага даследчыка прыродных з'яў, урача і творцу. У далейшым яго імя ўжо будзе спалучацца больш з рэгіёнам Наднямоння, вытокамі ракі Нёман».

Мы мусім поўнасцю пагадзіцца з аўтарам выдання, бо ў верхнім правым кутку малонка У. Ткачова «ўкладзена» котлішча-палац Я.А. Наркевіча-Ёдкі.

Дадаюць вельмі моцнае ўражанне аб нашым слаўным земляку і творы мастакоў Э. Рымавіча (адзін з іх ён спецыяльна напісаў для цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі), Р. Авоціна (Масква), М. Рагалевіча, Р. Заслонова, Н. Арды (у нас чамусьці Напалеон Орда падаецца ў польскім правапісе Орда), К. Абрамчыка. Ёсць у выданні і здымкі нашчадкаў Наркевіча-Ёдкі, і фота мемарыяльнага каменя на месцы яго пахавання.

За што ні возьмецца наш слаўты працалюб, вучоны, творца Уладзімір Мікалаевіч Кісялёў, усё ў яго выліваецца ў адметнасць. Як мне здаецца, такім і ёсць апошняе яго выданне, а мне застаецца толькі пахваліцца яго аўтографам: «З самымі добрымі словамі павагі і пашаны да Вас, Міхась Міхайлавіч Маліноўскі, укладальнік Ул. Кісялёў. 8.11.08 г. Мінск».

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
правадзейны член
Геаграфічнага таварыства,
г. Баранавічы

*У бібліятэцы, Крайветэкаў
завесце ў навічэнай се складанай
за навуковай і рэдакцыйнай
Міхайлавіч Маліноўскі
8.11.08 г.*

*Усе сады і сады
У. Ткачова*

якое дазваляе «аб'яднаць» ілюстрацыі і тэкст у адзіны вобраз — сведчанне іх прычонага. У гэтым прадстаўлена фатаграфія альбом карціна-алегорыя вядомага мастака У.В. Ткачова «Мадонна Наднямоння». Гэта абагульнены вобраз усіх нашых наднямонскіх маці і маці будучага вучонага Ганну Эстку, што падаравала свету 4 снежня 1847 года (па н.ст.) у сваім маёнтку Турын на беразе ракі Свіслач (цяпер Пухавіцкі раён) сына Якуба, выдатнага даследчыка прыродных з'яў, урача і творцу. У далейшым яго імя ўжо будзе спалучацца больш з рэгіёнам Наднямоння, вытокамі ракі Нёман».

Традыцыі і сучаснасць

Джэці — жывы голас новай літаратуры

Джэці, «Phantom Of The Literature». Мн., 2008, «БМАgroup»

Ці шмат на беларускім CD-рынку літаратурных запісаў? Працуючы над кнігай «222 альбомы беларускага року», я заўважыў, што нямнога: на кампакты трапілі творы Караткевіча, Быкава, Багдановіча, Арлова, часам можна пачуць нават жывы голас класікаў. Але вось летась журналіст Сяргей Трафілаў рэцэнзаваў у «Краязнаўчай газеце» літаратурна-музычны зборны дыск «Начная чытанка» (гл. № 27 за 2007 год), выдадзены ў Празе на матэрыялах літаратурных радыёперадач, дзе сярод 50 новых і прызнаных паэтаў і празаікаў Беларусі былі і такія, што праз свой адметны творчы шарм — асабліва бард Віктар Шалкевіч — маглі б апраўдаць і камерцыйнае выданне асобнага аўтарскага аўдыёальбома. Прызнацца, да Шалкевіча пакуль не дайшло, але вось Вера Бурлак з тае складанкі, якая выступае пад псеўданімам Джэці, акурат і выпусціла свой альбом у папулярнай серыі «Дыскарыя Нашай Нівы». Выдаў кружэлку лэйбл «БМАgroup».

Парадаксальнасць вобразаў — не апошня рыса творчасці Джэці. Да таго ж, яна чуйна трымае руку на пульсе нацыянальнага жыцця ў найбольш высокіх яго сферах. Кажучы, што яна здольная сваімі парадоксамі засланіць «Бэтэшныя» закосы пад «Блабла-шоў» у іхнім нябогім «Вот так шоў», я ўсё ж мушу заўважыць, што ейны філасофскі гумар не адпалохвае нават дзяцей. Вось і маёй дачушцы Альдонне ў гэтым альбоме найбольш спадабалася паэтычная дзея «Чорны квадрат Малевіча», дзе пануюць не банальныя смяшынкі на тэмы ніжэй пасу, а ўзоры сусветнага мастацтва made in Belarus.

Сапраўдным мастацкім драматызмам напоўнены нумар «Як добра, што сыноч пайшоў у геніі», які ўпадабаў асабіста я. Мяне ўразіла пранізлівасць і лаканічнасць лінгвістычных канструкцыяў, падтрыманая тонкім артыстычным шармам мастацкай манеры чытання Веры Бурлак. Вось што прамаўляе маці да сына, які выбіўся ў людзі ды «будзе цяпер атрымліваць прэміі»:

Ты памятай сам
і ўсім сваім расказах,
Што маці твая — даярка,
а бацька — рознарабочы.
І вось яшчэ: вочы свае
беражы.
Толькі беражы вочы!

Да найбольш запамінальных хітоў альбома можна далучыць і «Калі мы робім яміны», «Урна», «Балерына», «Марозіва»... Тэмы, як бачыце, рознай настраёвай танальнасці, але над усімі дамінуе правакацыйны настрой паэтыкі. Яна прыму-

як Мікола Равенскі, Алесь Карповіч, Мікола Куліковіч, Баляслаў Лішчонак...

Адзначаючы вартасную мастацкую аздобу выдання, зробленую адмыслова Наталляй Палавоявай, выдаўцоў усё ж варта папракнуць, што ў буклет не трапіла біяграфія Веры Бурлак, якую, трэба прызнаць, пакуль яшчэ мала ведаюць у Беларусі, а з такім падыходам і не будуць ведаць. А біяграфія ж Джэці — не дзяржаўная таямніца. Тым больш, яна была ў згаданым супольным праекце «Начная чытанка»:

Вера Бурлак (Джэці) нарадзілася 2 красавіка 1977 года ў Кіеве і, як сама прызнаецца, «з таго часу мала змянілася». Закончыла музычную школу на класе фартэпіяна, філфак Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2001), аспірантуру (2004). Даследуе паэзію для дзяцей, выдала манаграфію «Детская поэзия Серебряного века: Модернизм» (2004). З 1997 года з'яўляецца нязменным галоўным рэдактарам самвыдавецкага часопіса «Вясковыя могілкі». Выдала кнігу вершаў «За здаровы лад жыцця» (2003). Выступае як аўтарка і выканаўца ўласных песняў, вакалістка і інструменталістка. Зрабіла шэраг перакладаў паэзіі і прозы з украінскай, рускай, англійскай моваў. Творы Джэці перакладаліся на англійскую, нямецкую, польскую, украінскую, чэшскую мовы і нават на эсперанта.

Няўжо гэтая інфармацыя зашкодзіла б першым уладальнікам аўтарскага дыска Джэці? І апошняе: пасля праслухоўвання гэтага альбома так і застаецца незразумелым, чаму яму далі англійскую назву «Phantom Of The Literature»? Ці беларусы, якія і складуць армію прыхільнікаў паэтыкі, не зразумелі б простыя словы «Прывід літаратуры»?

Аднак радуе, што ў пакуль яшчэ небагатым рынку беларускай літаратурнай фанаграфіі з'яўляюцца ўжо насамрэч вартасныя выданні, якія будуць многія слухаць з жаданнем паўторных сустрэч.

Вітаўт
МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

шае нейкім чынам чакаць правакацыі нават у нібыта сур'ёзных тэмах.

Магчыма, чытача бянтэжыць тое, што аналізам паэтычных эксперыментаў займаецца музычны крытык? Але мушу звярнуць увагу, што музыка займае не апошняе месца ў гэтых эксперыментах. Музычны рэдактар праекта Зміцер Дмітрыеў даволі грунтоўна папрацаваў у архівах сусветнай музыкі, каб адшукаць да кожнага адчутага ім настрою адпаведныя гукі. Найбольш прыемна, што сярод выдатных майстроў глабальнай славы (Вольфганга Амадэя Моцарта, Гершона Кінгслі, Жана Марка Зэльвера, Георгія Свірыдава ды іншых) не забытая і творчасць беларускіх кампазітараў (Віктара Купрэвіча, Барыса Краўчанкі і г.д.). Праўда, нельга абыйсці ўвагай і сляды савецкага выхавання сучасных адмыслоўцаў: не прамінуўшы імёны савецкіх музычных аўтарытэтаў (Райманда Паўлса, Арама Хачатурана, Людмілы Лядавай), яны ўсё ж апынуліся па-за межамі вельмі настраёвай творчасці такіх кампазітараў,

(Працяг. Пачатак у №№ 43–44)

Разам з Надзюняй, дачкой цёці Ядзі Салюн, у мяне запісаны Ніканор (быў і Лікуно). Новая алфавітная літара — і перада мною паўстаюць Палагея, Палінар, Паўка, Петрачок, Польшка, Праксэта, Прузына. Бабышаўскі сусед Паныця Адамовіч рана сышоў з жыцця, утапіўшыся пры касьбе ў Смультках. Параска, мая прабабка, якая жыла ў Латышах, засталася ва ўспамінах мамы, сястры Ніны. Яна памерла праз пару месяцаў пасля майго нараджэння ў 1942 годзе. Гэта яе прымаўка: «Ну і нос, чорт семярым нёс». Даўней не мацокаліся. Уся экспрэсіўная лексіка — у кленічах. Прабабка Параска клялася пры нагодзе так: «А каб жа цябе пятах задзяўбаў!»

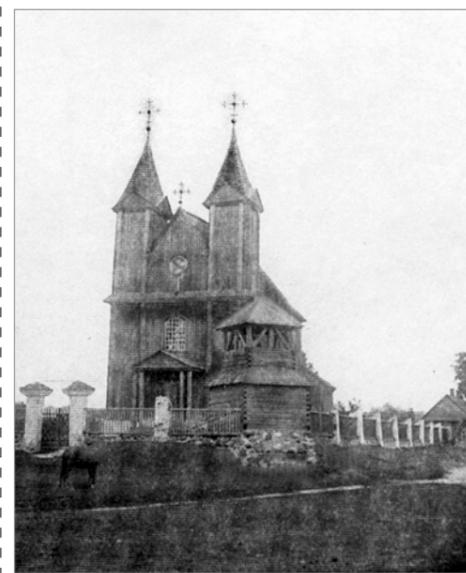
Яна мела вузляковы каляндар. Прыходзіў сусед параіцца, калі можна сеяць жыта. Параска развязвала хустачку, разбэрвала свае вузлякі, «прачытвала» іх і называла спрыяльны дзень для сяўбы. У 1990 годзе я ўгледзеў у трэцім нумары латвійскага часопіса «Родник» артыкул Віктара Гравітыса «Хорошо забытое старое (о некоторых народных орнаментальных этапах)». Там на 34-й старонцы пазначана: «Уплеценае ў пражу вузляковае пісьмо календароў — гэта сямейныя хронікі, у якіх захаваны адзнакі аб рэальных падзеях». Вось які каляндар-чысленнік мела Параска з роду Танаінаў! Яна і для мяне, гладзячы па галоўцы, выглядела пакручасты лёс. Не абмылілася прабабка Параска. На лявонпальскіх могілках, дзе яна пахаваная разам з мужам Ануфрэм (Ануфрэм) Падабыцькам, на лісце-нержавейцы выгравіраваны іх імёны, канечне ж, у хатня-сямейным варыянце.

І яшчэ пра адну Параску хачу расказаць. З Белавус Параскай я сустрэўся ў Цінкаўцах, вёсцы на правым беразе Дзіснай, якраз наўпроць Лявонпалля. Яна нарадзілася пад Дзіснай, у вёсцы Забалатцы, а сюды выйшла замуж. Потым, калі яе не стала на белым свеце, мой даўні сябар Федзя Кудзьянаў, які жыў побач, нараіў мне набыць хаціну з саламянай страхой, з засыпанай да вокан прызбай. А ў сенцах вісеў ручнік-абярэг Параскі з выявамі Берагіні, Вясны-Лады. Як мне растлумачылі полацкія навукоўцы, такія ўзоры нагадваюць русалі з XI–XII стагоддзяў. Ручнік-абярэг заканчваўся яшчэ адной вышыўкай. Па-навуковаму, гэта ідыяграма вады — знак з эпохі неаліту. Вада была святою для нашых прашчуряў. Нездарма яны пакінулі нам

такую мудрасць: «Царыца-вадзіца, божая памочніца», «Вадзіца-васточніца ўсяму свету памочніца».

Былая хаціна з саламянай страхой у прыдзвінскай вёсцы Цінкаўцы стала музеем. І называецца ён «Хата бабкі Параскі». Мае званне народнага. І калі пытаюцца, дзе знаходзіцца такі музей, я адказваю: «На шляху з Грэкаў у Варагі».

(Працяг на стар. 8)

Лявонпальская царква (пач. XX ст.)

Ручнік-абярэг бабкі Параскі

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

У маім алфавітным падборы значыцца і Проска. Жыла ў Стручках. Да яе з Друі калісьці прыезджала дачка-дантыстка з віхляватым спецкалаўротам. І бабулькі хадзілі да Проскі лячыць зубы. Жыла ў нас і Фрасення. Проска і Фрасення – гэта тая ж самая Ефрасіння. Святую Ефрасінню ў нас шанавалі. Да Полацка далекавата, таму перад святам у яе гонар да полацкай царквы дабіраліся загадзя. Недзе ў полі начавалі, а маашкі разносілі прыхаджанам ваду і хлеб.

За Рыпінай-Агрыпінай выглядаюць Сальвук, Сашка і Сашачка, Сімон, Стапан. Майго бацьку называлі і Сцяпанам, і Сцёпкам. На хутары за Латышамі, у бок Пуцінава, жыў Таўдор. Хлеў без дзвярэй – гаспадар без рук. Ленаватым быў Таўдор, ці лёс кепска склаўся. Але Таўдорам пачалі называць любога маруду, латругу, цяляватага чалавека. «Жыве як Таўдор» – гаварылі пра такіх гаспадароў. Але над Тэкляй, Фаценьяй, Фёклай, Хадорай, Халюсяй – неба без хмурынкі. Да іх не абзыванкі – эпітэты прыліпалі: харашуха, рахманка, прабітніца...

І яшчэ адзін россып: Хвёдарка, Хвядор, Хвядорка. Літару гук «ф» не любілі славяне. Мой бацька называў торф тарпой. Побач – хвіранка, хвартушок... У Пушкіна на ўсяго «Яўгенія Анегіна» ці не дзве літары «ф» былі...

Нам, пашпартным беларусам, няма такой раскошы называць і запісваць у метрыку, да прыкладу, Купрыяна Цупруком ці Цыпрусем, або «неперакладным» іменем – Цукулай. Чытаў, што недзе ў сучасным «загсе» нават імя Алесь не дазволілі ўпісаць у пашпарт. Праўда, падобныя непярэлікі здараліся і даўней. Янкам, да прыкладу, называлі толькі багатага чалавека, а беднага – Яначкам. Такая вось «народная дэмакратыя».

Перабіраю імёны: Юсціня, Янук, Яўгенія, Яхрэм... Гляджу на здымак, дзе мяне, можа, першы раз у жыцці фатаграфавалі. Я між Юзікам і Наташай: бацькава сястра выйшла замуж у Латышкі за Юзіка Путру. Латышкі – Путра... Путра па-латышску – каша, можна перакласці і як пахлёбка. Ды і само аблічча Юзіка – балцкае. У Латышках жа жыве! На падкове Дзвіны многа балцкіх водгаласаў – у назовах вёсак, у прозвішчах. Таму і гавораць пра балцкі субстрат у этнагенезе беларусаў-балткрэваў.

Яшчэ адно назоўнае гняздо: Юрка – Юрась – Юрочка. Юрка – бацька Андрыяна Кісляка з Бабышак. Жылі над самай Волтай, дзе калісьці быў рум. У 1933 годзе сюды прыйшла ў замужжа Ядзвінн з роду Панізынікаў. А ўжо ў Лявонпалі, куды яны пазней пераехалі, я запісаў ад іх многа фальклорных скарбаў. Помню выпадак: сядзім мы з дзядзькам Андрыянам на панадворку. Лета. Праходзіць каля нас дзяўчына. Плацейка ў абцяжку. Паглядзеў ёй услед Андрыян і з усмешкай выгукнуў: «Не ідзе, а жаронцею меле!» Цётка Ядзвінн – ткаля, песенніца, зельніца. Згадаю хіба некалькі трапных прымавак з яе вуснаў: «З сынама сварыся – на печ бярыся, з зяцем сварыся – за клямку бярыся», «У кожным родзе – курва і злодзей»...

Калісьці мая мама з дачкой і зяцем хацелі вярнуцца з Латвіі на радзіму. Ядзвінн згадзілася прадаць нам сваю вялікую на два канцы хату. Але папярэдзіла: «Пакуль жыць буду, у сваёй палавіне застануся». І толькі напрыканцы жыцця, пераязджаючы да сына ў Бігосава, сказала мне: «Едзь, Сярожа, у сваю хату». Цяпер там філіял Лявонпальскага «Музея Радзімазнаўства». А над ганкам, пры ўваходзе, вісіць шыльда: «Хата бабкі Ядзвінн з роду Панізынікаў».

Асабовыя імёны часта сустракаюцца ў народных песнях («Араў Юрка край дарогі...»), у прымаўках, запісаных мною на маім родным прыдзвінскім мацерыку: «Маргарэта пазавідывала, назад ногі пазакідвала», «Калі шанце, то й Халімон танце», «Фама знае, што з кабылай рабіць», «Каб не ты ды не Мікіта, была б хата не пакрыта»...

(Заканчэнне будзе)

Юзік Путра з сям'ёй (1948); каля яго сядзіць будучы аўтар артыкула

Снежань

7 – Гарэцкі Радзім Гаўрылавіч (1928, Мінск), акадэмік, прафэсар, засл. дзеяч навукі Беларусі, лаўрэат Дзярж. прэміі Беларусі (1978), грамадскі дзеяч. – 80 гадоў з дня нараджэння

16 – Маладзечна (1388) – 620 гадоў з часу першых пісьмовых звестак.

16 – Агуновіч Эдуард Канстанцінавіч (1938, Рэчыца), мастак, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1993) – 70 гадоў з дня нараджэння.

18 – Загарульскі Эдуард Міхайлавіч (1928), вучоны-гісторык, археолаг, заслужаны работнік адукацыі Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

24 – Міцкевіч Адам (1798, Навагрудчына (?), 1855), паэт, грамадскі дзеяч, публіцыст, асветнік – 210 гадоў з дня нараджэння.

Горад з лёду

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

ЖНІЎНЫЯ ПЕСНІ (жнейскія, жытныя песні і інш.) – фальклор летняга цыкла каляндарна-земляробчага перыяду. На Беларусі – адзін з яркіх узораў традыцыйнай сялянска-песеннай класікі. Песні выконваліся жнеймі на полі і пры вяртанні ўвечары дахаты і падзяляліся на некалькі раздзелаў: зажынкавыя (пачатак жніва), уласна жніўныя і дажынкавыя (канец жніва). З іх найбольш зместам і разнастайнасцю выканання выдзяляюцца ўласна жніўныя, у якіх адлюстроўваліся самыя розныя тэмы: радасць ад чаканых працы і новага хлеба, пашана жніўнаму полю, а таксама жаночае нараканне на нялёгкую працу (асабліва для нявесткі, якую строга святроўшчадуе менш, чым дачку, ці ўдавы з дзецьмі на панскім полі). Было няма ла песень, прысвечаных маладым лірычным пачуццям, каханню (найперш на жніўным полі маці халасцяка нагледжвала нявестку ў асобе не толькі прыгожай, але і працавітай ды цягавітай дзяўчыны). Разам з гэтым па-свойму апяваліся сонца, дождж, вецер, нівы, лес. Жніўныя песні адрозніваліся мясцовымі матывамі і мелодыямі, суправаджаліся абрадамі «першага снапа», «апошняга снапа» і «завівання барады» (дажынкавыя).

ЖОРНЫ – з глыбокай старажытнасці прылада для памолу зерня, ручны млынок, зроблены з дрэва ці каменю. Складаліся з двух каменных дыскаў дыяметрам 35–50 см, таўшчынёй 10–13 см, што ставіліся ў скрынку альбо станок. Каб мука лепш ссыпалася, паверхню ніжняга каменя рабілі крыху выпуклай, а верхняга – увагнутай, рабочая паверхня мела насечкі для лепшага размолу. Пазней жорны сталі

Жорны (Гродзеншчына, пач. XX ст.)

Кшыштаф Весялоўскі ў жупане з кунтушом (карціна 1636 г.)

больш масіўныя і ўдасканаленыя, у верхнім камені рабілі адтуліну, куды засыпалі зерне, ён мацаваўся, паднімаўся і агускаўся пры дапамозе паўпрыцы – жалезнай крыжавіны, што круцілася на шпэні, замацаваным у ніжнім, больш цяжкім камені. Камень прыводзіла ў рух даўгаватая круглая жэрдачка, верхні канец якой устаўляўся ў бэльку ці ў

іншае прыстасаванне, прыбітае да сцяны, а ніжні – у жалезную скабу на краі верхняга каменя. Былі і жорны з кароткай ручкай, дзеля чаго ажыццяўлялася адпаведная канструкцыя. Калі не мелі камянеў патрэбнай велічыні і вагі, то іх замянялі дубовымі калодкамі, а на рабочую частку іх набівалі вее-рападобныя рады з кавалачкаў чыгуны ці жалеза. Яшчэ на пачатку XX ст. жорны былі частай з'явай у кожнай вёсцы. За дзень на іх, найбольш тэхнічна дасканалых, можна было змалоць да 3 пудоў мукі. Захоўваліся ва ўжытку да сярэдзіны 1950 гг.

ЖУПАН – старажытнае верхняе мужчынскае і жаночае адзенне ў многіх славянскіх народаў, у тым ліку і ў беларусаў. У XVI–XVIII стст. належаў да асноўнай часткі адзення для шляхты, мяшчан. Шылі яго пераважна з белага або шэрага сукна, часамі і з жоўтага, блакітнага, з аksamіту. Крой двухбортны з вузкімі рукавамі і стаячым каўняром, спінка прыталеная, з бакоў устаўляліся кліны. Пярэднія гладкія полкі зашпільвалі гузікамі, маглі і падпярэзвацца поясам. Паверсе жупана насілі *кунтуш*.

ЖУР (кісяліца) – даўняя страва з аўсянай мукі. Ёе або вотруб'е рашчынялі вялікай колькасцю вады. Каб хутчэй укисала, дадавалі кавалачак хлеба. Калі рошчына ўкисала, яе працэджвалі на сіце. Як адстойвалася, рэдкую частку злівалі і варылі жур, а з густой (цэда) – кісель. Мелі і яшчэ іншыя спосабы прыгатавання – напрыклад, муку ці вотруб'е рашчынялі густа і варылі кісель, а рэшткі ад працэджанага залівалі вадой яшчэ раз і гатавалі жур. Страву падсольвалі, заскварвалі або запраўлялі алеем і елі звычайна з бульбай. Ласаваліся журам, калі ён быў яшчэ цёплы.